

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра конституційного права та теоретико-правових дисциплін

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО»

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	Д БІЗНЕС, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	Д 8 ПРАВО
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА	ПРАВО
РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	Перший (бакалаврський)
ФАКУЛЬТЕТ	Соціально-гуманітарний

Робоча програма з навчальної дисципліни «**Муніципальне право**» для здобувачів вищої освіти соціально-гуманітарного факультету, спеціальності 081 «Право», перший (бакалаврський) рівень вищої освіти/ Укладач Т.В. Линник. Біла Церква: БНАУ, 2026. 22 с.

Розробник: Т.В. Линник, к.ю.н., доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін linniktv@ukr.net

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін протокол № 1 від 18.08.2026 р.

Завідувач кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін,

професор

Н.І. Бровко

Схвалено науково-методичною радою соціально – гуманітарного факультету протокол № 1 від 19.08.2026 р.

Голова науково-методичної комісії,

доцент

І.В. Ковальчук

Гарант ОП «Право»

канд. юрид. наук, доцент

І.В. Ковальчук

Біла Церква, БНАУ, 2026

ЗМІСТ

1. Опис навчальної дисципліни	4
2. Передумови для вивчення дисципліни	5
3. Очікувані результати	6
4. Програма навчальної дисципліни	7
5. Структура дисципліни	9
6. Зміст навчальної дисципліни	10
6.1. Лекції	10
6.2. Практичні заняття	12
6.3. Самостійна робота	13
7. Методи навчання	15
8. Форми поточного та підсумкового контролю	15
9. Засоби оцінювання результатів навчання	16
10. Критерії оцінювання	16
11. Перелік наочних та технічних засобів навчання	19
12. Рекомендовані джерела інформації	20

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

За планом 2025-2026 навчального року на вивчення дисципліни «Муніципальне право» для денної та заочної форми навчання передбачено 90 академічних годин (3 кредити ECTS), у т.ч. аудиторних – 32 години (лекції – 16, практичні заняття – 16), самостійна робота студентів – 58 годин, з яких на підготовку і захист індивідуального науково-дослідницького завдання виділено 10 год.

Опис навчальної дисципліни за показниками та формами навчання наведено у таблиці:

Найменування показників	Шифр та найменування галузі знань, спеціальності, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів, відповідних ECTS – 3	Галузь знань D Бізнес, адміністрування та право	Вибіркова	
		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2	Спеціальність D8 «Право»	2-й	3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – проєкт за вибором здобувача вищої освіти		Семестр	
		4-й	6-й
		Лекції	
Загальна кількість академічних годин – 90		16 год.	8 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи здобувача – 6	Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	Практичні	
		16 год.	4 год.
		Самостійна робота (у т.ч. на виконання ІНДЗ)	
		58 год.	78 год.
		Підсумковий контроль: залік	

Мета вивчення дисципліни: забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі права, які мають компетентності, необхідні для розуміння природи і функцій муніципального права, змісту його основних правових інститутів, а також регулювання муніципальних правовідносин; вивчення

генези розвитку місцевого самоврядування, основних його моделей та інститутів на підставі детального аналізу законодавства України з місцевого самоврядування з метою формування вміння правильно оцінювати конкретні муніципально-правові явища.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Підґрунтям для ефективного оволодіння навчальною дисципліною є попереднє опанування дисциплін юридичного спрямування таких як: «Теорія держави і права», «Конституційне право (права людини) (державний устрій)».

3. КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ D 8 ПРАВО

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК8. Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Символ результатів відповідно до Стандарту вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь	Програмні результати навчання з дисципліни

знань 08 Право, спеціальність 081 «Право»	
РН 8. Застосовувати інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.	Застосовувати інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.
РН 13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.	Пояснювати та аналізувати характер місцевого самоврядування з розумінням професійного та суспільного контексту.
РН 14. Використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для правничої діяльності.	14.1. Оцінювати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин. 14.2. Аналізувати обґрунтованість юридично значущих фактів та інформаційних джерел у сфері муніципального права.
РН 15. Вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.	Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних державних місцевих органів.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Загальна характеристика муніципального права

Тема 1. Поняття і сутність муніципального права як галузі права, науки та навчальної дисципліни.

Муніципальне право та розвиток місцевого самоврядування в Україні. Поняття муніципального права України. Предмет муніципального права України як галузі права. Метод муніципального права України як галузі права. Джерела муніципального права України. Система муніципального права України.

Інститути муніципального права України. Муніципально-правові відносини (поняття, види, зміст). Муніципально-правові норми та муніципально-правові інститути. Наука муніципального права. Методологія науки муніципального права з врахуванням реформи децентралізації публічної влади. Муніципальне право як навчальна дисципліна.

Рекомендовані джерела: [1; 25; 28].

Тема 2. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування.

Поняття та сутність місцевого самоврядування. Теорії місцевого самоврядування. Громадська і державна сутність місцевого самоврядування. Теорія вільної громади. Державна (державницька) теорія. Громадсько-господарська теорія. Теорія муніципального дуалізму. Нормативно-правове закріплення інститутів місцевого самоврядування. Принципи місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування в Україні.

Рекомендовані джерела: [1; 2; 8; 27].

Тема 3. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні.

Поняття та ознаки територіальної громади. Види територіальних громад. Повноваження територіальних громад. Об'єкти діяльності територіальних громад. Основні напрямки та види діяльності територіальних громад. Форми діяльності територіальних громад. Об'єднання територіальних громад. Порядок добровільного об'єднання територіальних громад в Україні. Порядок добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад в Україні. Державна підтримка добровільного об'єднання територіальних громад в Україні. **Рекомендовані джерела:** [1; 2; 8; 11; 29].

Тема 4. Місцеві ради – представницькі органи місцевого самоврядування в Україні.

Поняття та ознаки місцевих рад як представницьких органів місцевого самоврядування.

Порядок формування місцевих рад. Порядок припинення повноважень місцевих рад як представницьких органів місцевого самоврядування. Структура місцевих рад. Сільський, селищний, міський голова. Секретар сільської, селищної, міської ради. Депутати місцевої ради. Депутатські фракції та групи. Постійні комісії місцевих рад. Тимчасові контрольні комісії місцевих рад. Правовий статус депутатів місцевих рад. Повноваження депутатів місцевих рад. Гарантії діяльності депутатів місцевих рад.

Рекомендовані джерела: [1; 2; 8; 28].

Змістовий модуль 2. Муніципально-правове регулювання матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування. Повноваження та діяльність органів місцевого самоврядування.

Тема 5. Матеріально-фінансові (економічні) основи місцевого самоврядування.

Поняття та принципи матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування.

Правовий режим комунальної власності. Особливості відносин органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями в Україні. Поняття бюджетів місцевого самоврядування. Бюджетна децентралізація. Основні принципи формування бюджетів місцевого самоврядування. Доходи бюджетів місцевого самоврядування. Видатки бюджетів місцевого самоврядування. Стадії бюджетного процесу місцевого самоврядування. Шляхи державної підтримки місцевого самоврядування. Порядок передачі загального обсягу фінансових ресурсів з Державного бюджету до бюджетів місцевого самоврядування. Місцеві податки та збори.

Рекомендовані джерела: [1; 2; 8; 28; 30].

Тема 6. Міжнародні стандарти матеріального забезпечення місцевого самоврядування.

Сутність та правова природа міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування. Роль Ради Європи в розробці міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування та проведенні моніторингу їх застосування. Передумови прийняття та загальна характеристика приписів Європейської хартії місцевого самоврядування. Передумови прийняття та загальна характеристика Європейської декларації прав міст 1992р. Передумови прийняття та загальна характеристика приписів Європейської рамкової конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами влади. Передумови прийняття та загальна характеристика приписів Європейської хартії про участь молоді у муніципальному та регіональному житті. Впровадження міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування в Україні. **Рекомендовані джерела:** [1; 2; 3; 22; 23; 24].

Тема 7. Гарантії місцевого самоврядування.

Поняття та класифікація гарантій місцевого самоврядування в Україні. Класифікація гарантій місцевого самоврядування в Україні. Організаційно-політичні, економічні, духовні, соціальні гарантії місцевого самоврядування.

Рекомендовані джерела: [1; 2; 8; 25].

Тема 8. Юридична відповідальність суб'єктів муніципально-правових відносин.

Поняття, ознаки, види муніципально-правової відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед населенням, державою, фізичними та юридичними особами. Підстави муніципально-правової відповідальності та муніципально-правові санкції. Державний контроль та нагляд за додержанням законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Рекомендовані джерела: [1; 2; 8; 9; 11; 18].

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лб	Інд	срс		л	п	лб	інд	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1.												
Тема 1.	10	2	2			6	6	2				10
Тема 2.	8	2	2			6	10					10
Тема 3.	10	2	2			8	12	2				10
Тема 4.	8	2	2			8	12		2			10
Разом модуль 1	36	8	8			16	40	4	2			40
Змістовий модуль 2.												
Тема 5.	10	2	2			8	12	2	2			8
Тема 6.	14	2	2			6	12					10
Тема 7.	14	2	2			8	12	2				10
Тема 8.	14	2	2			8	12					10
Разом модуль 2	38	8	8			20	36	4	2			38
Усього годин	90	16	16			58	90	8	4			78

Примітка: л – лекції, п – практичні заняття, ср – самостійна робота студентів, в т.ч. індивідуальні завдання.

6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Лекції

№ з/п	Тема і зміст лекції	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика муніципального права		
1	Тема: Поняття і сутність муніципального права як галузі права, науки та навчальної дисципліни. Поняття муніципального права України. Предмет муніципального права України як галузі права. Метод муніципального права України як галузі права. Джерела муніципального права	2

	України. Система муніципального права України. Інститути муніципального права України. Муніципально-правові відносини (поняття, види, зміст). Муніципально-правові норми та муніципально-правові інститути.	
2	Тема: Конституційно-правові основи місцевого самоврядування. Поняття та сутність місцевого самоврядування. Нормативно-правове закріплення інститутів місцевого самоврядування. Принципи місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування в Україні.	2
3	Тема: Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. Поняття та ознаки територіальної громади. Види територіальних громад. Повноваження територіальних громад. Об'єкти діяльності територіальних громад. Основні напрямки та види діяльності територіальних громад. Форми діяльності територіальних громад. Державна підтримка добровільного об'єднання територіальних громад в Україні.	2
4	Тема: Місцеві ради – представницькі органи місцевого самоврядування в Україні. Поняття та ознаки місцевих рад як представницьких органів місцевого самоврядування. Порядок формування місцевих рад. Порядок припинення повноважень місцевих рад як представницьких органів місцевого самоврядування. Структура місцевих рад. Сільський, селищний, міський голова. Секретар сільської, селищної, міської ради. Депутати місцевої ради. Депутатські фракції та групи. Постійні комісії місцевих рад. Тимчасові контрольні комісії місцевих рад. Правовий статус депутатів місцевих рад. Повноваження депутатів місцевих рад.	2
Разом за змістовий модуль 1		8
Змістовий модуль 2. Муніципально-правове регулювання матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування. Повноваження та діяльність органів місцевого самоврядування.		
5	Тема: Матеріально-фінансові (економічні) основи місцевого самоврядування. Поняття та принципи матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування. Особливості відносин органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями в Україні. Поняття бюджетів місцевого самоврядування. Бюджетна децентралізація. Основні принципи формування бюджетів місцевого самоврядування. Доходи бюджетів місцевого самоврядування. Видатки бюджетів місцевого самоврядування. Стадії бюджетного процесу місцевого	2

	самоврядування. Шляхи державної підтримки місцевого самоврядування. Місцеві податки та збори.	
6	Тема: Міжнародні стандарти матеріального забезпечення місцевого самоврядування. Сутність та правова природа міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування. Роль Ради Європи в розробці міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування та проведенні моніторингу їх застосування. Передумови прийняття та загальна характеристика приписів Європейської рамкової конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами влади. Впровадження міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування в Україні.	2
7	Тема: Гарантії місцевого самоврядування. Поняття та класифікація гарантії місцевого самоврядування в Україні. Класифікація гарантії місцевого самоврядування в Україні. Організаційно-політичні, економічні, духовні, соціальні гарантії місцевого самоврядування.	2
8	Тема: Юридична відповідальність суб'єктів муніципально-правових відносин. Поняття, ознаки, види муніципально-правової відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Підстави муніципально-правової відповідальності та муніципально-правові санкції. Державний контроль та нагляд за додержанням законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.	2
Разом за змістовий модуль 2		8
Всього		16

6.2. Практичні заняття

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема: Поняття і сутність муніципального права як галузі права, науки та навчальної дисципліни. Поняття муніципального права України. Предмет муніципального права України як галузі права. Метод муніципального права України як галузі права. Джерела муніципального права України. Система муніципального права України. Інститути муніципального права України. Муніципально-правові відносини (поняття, види, зміст).	2

	Муніципально-правові норми та муніципально-правові інститути.	
2	Тема: Конституційно-правові основи місцевого самоврядування. Поняття та сутність місцевого самоврядування. Нормативно-правове закріплення інститутів місцевого самоврядування. Принципи місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування в Україні.	2
3	Тема: Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. Поняття та ознаки територіальної громади. Види територіальних громад. Повноваження територіальних громад. Об'єкти діяльності територіальних громад. Основні напрямки та види діяльності територіальних громад. Форми діяльності територіальних громад. Державна підтримка добровільного об'єднання територіальних громад в Україні.	2
4	Тема: Місцеві ради – представницькі органи місцевого самоврядування в Україні. Поняття та ознаки місцевих рад як представницьких органів місцевого самоврядування. Порядок формування місцевих рад. Порядок припинення повноважень місцевих рад як представницьких органів місцевого самоврядування. Структура місцевих рад. Сільський, селищний, міський голова. Секретар сільської, селищної, міської ради. Депутати місцевої ради. Депутатські фракції та групи. Постійні комісії місцевих рад. Тимчасові контрольні комісії місцевих рад. Правовий статус депутатів місцевих рад. Повноваження депутатів місцевих рад.	2
5	Тема: Матеріально-фінансові (економічні) основи місцевого самоврядування. Поняття та принципи матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування. Особливості відносин органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями в Україні. Поняття бюджетів місцевого самоврядування. Бюджетна децентралізація. Основні принципи формування бюджетів місцевого самоврядування. Доходи бюджетів місцевого самоврядування. Видатки бюджетів місцевого самоврядування. Стадії бюджетного процесу місцевого самоврядування. Шляхи державної підтримки місцевого самоврядування. Місцеві податки та збори.	2
6	Тема: Міжнародні стандарти матеріального забезпечення місцевого самоврядування. Сутність та правова природа міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування. Роль Ради Європи в розробці міжнародно-правових стандартів місцевого	2

	самоврядування та проведенні моніторингу їх застосування. Передумови прийняття та загальна характеристика приписів Європейської рамкової конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами влади. Впровадження міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування в Україні.	
7	Тема: Гарантії місцевого самоврядування. Поняття та класифікація гарантії місцевого самоврядування в Україні. Класифікація гарантії місцевого самоврядування в Україні. Організаційно-політичні, економічні, духовні, соціальні гарантії місцевого самоврядування.	2
8	Тема:Юридична відповідальність суб'єктів муніципально-правових відносин. Поняття, ознаки, види муніципально-правової відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед населенням, державою, фізичними та юридичними особами. Підстави муніципально-правової відповідальності та муніципально-правові санкції. Державний контроль та нагляд за додержанням законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.	2
Разом годин		16

0. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема: Поняття і сутність муніципального права як галузі права, науки та навчальної дисципліни. Опрацювання літератури та нормативних документів, що визначають основні положення муніципального права. Наука муніципального права. Методологія науки муніципального права з врахуванням реформи децентралізації публічної влади. Муніципальне право як навчальна дисципліна.	6
2	Тема: Конституційно-правові основи місцевого самоврядування. Робота над есе на тему: Теорії місцевого самоврядування. Громадська і державна сутність місцевого самоврядування. Теорія вільної	6

	громади. Державна (державницька) теорія. Громадсько-господарська теорія. Теорія муніципального дуалізму.	
3	Тема: Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. Об'єкти діяльності територіальних громад. Основні напрямки та види діяльності територіальних громад. Форми діяльності територіальних громад. Об'єднання територіальних громад. Порядок добровільного об'єднання територіальних громад в Україні.	6
4	Тема: Місцеві ради – представницькі органи місцевого самоврядування в Україні. Проаналізувати Виборчий процес органів місцевого самоврядування в Україні. Встановити його особливості, недоліки.	6
5	Тема: Матеріально-фінансові (економічні) основи місцевого самоврядування. Шляхи державної підтримки місцевого самоврядування. Порядок передачі загального обсягу фінансових ресурсів з Державного бюджету до бюджетів місцевого самоврядування.	10
6	Тема: Міжнародні стандарти матеріального забезпечення місцевого самоврядування. Передумови прийняття та загальна характеристика Європейської декларації прав міст 1992р. Передумови прийняття та загальна характеристика приписів Європейської рамкової конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами влади. Передумови прийняття та загальна характеристика приписів Європейської хартії про участь молоді у муніципальному та регіональному житті.	8
7	Тема: Гарантії місцевого самоврядування. Дослідити Органи місцевого самоврядування в Україні: порядок утворення та компетенція Встановити проблемні питання їх діяльності у доповідях	8
8	Тема: Юридична відповідальність суб'єктів муніципально-правових відносин. Державний контроль та нагляд за додержанням законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.	8
Разом годин		58

6.3. Орієнтовна тематика індивідуального завдання

1. Особливості норм муніципального права України.
2. Можливість та доцільність виділення муніципального права України в самостійну галузь національного права.

3. Місце статуту територіальної громади у системі джерел муніципального права України.
4. Порівняльна характеристика муніципально-правових норм із нормами інших галузей прав: конституційного, адміністративного, екологічного.
5. Проблемність назви муніципального права.
6. Основні форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.
7. Вибірчі системи, що застосовуються на муніципальних виборах в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз.
8. Організація і проведення загальних зборів громадян за місцем проживання в м. Біла Церква.
9. Місцеві ініціативи та громадські слухання: процедурні аспекти реалізації у м. Біла Церква.
10. Види місцевих рад як представницькі органи місцевого самоврядування.
11. Особливості правового статусу окремих видів представницьких органів місцевого самоврядування в Україні.
12. Відмінність статусу голів районної, обласної, районної у місті ради від статусу сільських, селищних, міських голів.
13. Особливості статусу голів в містах Києві та Севастополі.
14. Поняття, проблеми та перспективи розвитку кадрової політики щодо муніципальної служби.
15. Муніципальна служба в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз.
16. Порядок формування та структура місцевих бюджетів. Доходи і видатки місцевих бюджетів.
17. Муніципально-правова відповідальність, як вид юридичної відповідальності.
18. Особливості відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
19. Особливості механізму реалізації гарантій місцевого самоврядування.
20. Захист прав місцевого самоврядування в судах загальної юрисдикції.
21. Способи організації та визначення компетенції місцевого самоврядування.
22. Перспективні напрямки розвитку міжмуніципального співробітництва в Україні.
23. Зарубіжний досвід міжмуніципального співробітництва та проблеми його запровадження в Україні.

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У системі вивчення дисципліни використовується комплекс методів навчання: від пояснювально-ілюстративного та репродуктивного – до максимально продуктивних – проблемного, евристичного та дослідницько-пошукового.

Навчання гармонійно поєднує теоретичну й практичну складові (лекційні й практичні заняття). Передбачено, що всі форми організації навчання є практико зорієнтованими, оскільки повноцінно реалізують мету студентоцентрованого навчання – активізувати пізнавально-творчу діяльність здобувачів вищої освіти, організувати суб'єктно-суб'єктну взаємодію. Тому під час їх проведення використовуються елементи і прийоми: критичного мислення, рефлексії, дискусії, мозкового штурму, навчального тренінгу, колаборативного навчання, медіаосвіти тощо.

***В умовах змішаної та дистанційної моделей навчання, коли взаємодія з викладачем відбувається за допомогою застосунків Zoom чи Google Meet для відеоконференцій, освітньої платформи Moodle BNAU для виконання самостійних дослідницьких і підсумкових тестових завдань, файлообмінних соціальних мереж Telegram, Viber, інтерактивна складова навчання здобувачів вищої освіти доповнюється іншими застосунками для зворотного зв'язку: google-форми для опитувань, Google Classroom тощо.

8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Поточний контроль з навчальної дисципліни включає *поточне, тематичне оцінювання* (з тем, визначених для аудиторного обговорення і самостійного опрацювання) та модульний контроль (усього 2).

Поточний і тематичний контроль передбачає оцінювання:

- результатів аналізу навчально-методичних і довідкових матеріалів;
- участі в дискусії під час лекційних занять;
- підготовки виступу до занять із презентацією (чи без);
- підготовки індивідуальних завдань за вибором здобувачів вищої освіти;
- виконання творчих завдань на основі перегляду медіатекстів (лекцій іноземною мовою) з теми обговорення тощо.

Модульний контроль проводиться у тестовій комбінованій формі (комп'ютерне чи на паперових носіях) та виконання проєктного/творчого завдання (усно/письмово). Кількість отриманих балів з кожного виду навчальних

робіт за різними формами поточного контролю виставляється після кожного контрольного заходу.

По завершенню семестру –залік.

9. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Бали за лекційне заняття враховують такі показники: активність участі здобувачів у дискусії, самостійна підготовка виступу-презентації, опрацювання додаткового матеріалу з теми.

Бали на практичному занятті здобувачі вищої освіти отримують за виконанні практичні завдання, опрацювання джерел, командні проєкти, презентації, активність під час дискусій і виконання практичних завдань.

Бали за самостійну роботу враховують: виконання дослідницьких і творчих завдань індивідуально й колективно, результативну практичну роботу в групі, опрацювання навчально-методичних і довідкових джерел, аналіз законодавства, виконання і захист проєктів, презентації, активність самостійної пошукової роботи.

Під час модульного контролю передбачені комплексні засоби оцінювання (усно й письмово, під час виконання тестових завдань, дослідницьких і творчих, захисту проєктів тощо), у тому числі комп'ютерно орієнтовані.

10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль успішності здобувачів вищої освіти здійснюється за чотирирівневою критеріальною шкалою – «2», «3», «4», «5».

Критерії оцінювання результатів навчання за 4-рівневою шкалою

Показники, бал	Критерії оцінювання
«Відмінно», 5	Завдання виконано у повній мірі. Здобувач вищої освіти демонструє вміння аналізувати і оцінювати психолого-педагогічне і методичне явище, процеси, при цьому застосовує методи індукції та дедукції, узагальнення у ході аналізу конкретних ситуацій, вміє робити самостійні висновки, інтерпретувати й критично осмислювати, обґрунтувати свої твердження.
«Добре», 4	Завдання у цілому виконано на 75 % обсягу, проте є певні недоліки у виконанні роботи – ознаки неповноти, недостатньої аналітичності та критичності, фактичні помилки, недостатність

	розуміння опрацьованого матеріалу. Здобувач вищої освіти здебільшого виявляє навички аналізувати і оцінювати явища, робити самостійні висновки.
«Задовільно», 3	Завдань виконано частково, не більше ніж на 60 %. Подаються розрізнені факти, називаються психолого-педагогічні та методичні явища, однак слабо виявлено при цьому здатність аналізувати й інтерпретувати опрацьований матеріал. Здобувач вищої освіти не повною мірою орієнтується у виявлених фактах, недостатньо обґрунтовує твердження та висновки.
«Незадовільно», 2	Здобувач вищої освіти не виконав 60 % завдання. Порушено факти, виявлено невміння аналізувати дидактико-методичні явища, факти, події, нездатність робити самостійні висновки та їх обґрунтувати.

Підсумковий бал з навчальної дисципліни обчислюється як середнє арифметичне значення (САЗ) всіх отриманих балів і переводиться у 100-бальну шкалу за формулою:

$$\text{БПК} = \frac{\text{САЗ} \times \text{max ПК}}{5} \quad \text{БПК} = \frac{\text{САЗ} \times \text{max ПК}}{5},$$

$$\text{БПК} = \frac{\text{САЗ} \times \text{max Пк}}{5}$$

де *БПК* – бали з поточного контролю; *САЗ* – середнє арифметичне значення усіх отриманих здобувачем балів (з точністю до 0,01); *max ПК* – максимально можлива кількість балів з поточного контролю. Відсутність на занятті без його опрацювання у формулі береться за «0».

Шкала оцінювання успішності здобувачів вищої освіти

За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS	За національною шкалою	
		іспит	залік
90–100	A	Відмінно	Зараховано

82–89	B	Добре	
75–81	C		
64–74	D	Задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	Незадовільно (незараховано) з можливістю повторного складання	
1–34	F	Незадовільно (незараховано) з обов’язковим повторним вивченням	

**Розподіл балів, що присвоюється здобувачам вищої освіти
за підсумкового контролю «залік»**

Види робіт	Практичні заняття	Самостійна робота	Модульний контроль	Залік	Загальний бал
Максимальний бал	30	30	40 (20 x 2)	-	100

11. ПЕРЕЛІК НАОЧНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення дисципліни використовується система інформаційних ресурсів: дидактичні, програмні, мережа Інтернет, бібліографічні, бібліотечні. Серед них нормативно-правова база (закони, постанови, положення, накази): сайти Міністерства освіти і науки України, Міністерства аграрної політики України, інтернет-ресурси, періодичні видання, наукові праці професорсько-викладацького складу, тези та матеріали наукових конференцій.

Засоби унаочнення та взаємодії:

1. Мультимедійні презентації у програмах Microsoft Office Power Point, Canva.
2. Відеоматеріали з каналу Youtube та публічні відеолекції іноземною мовою в записі.
3. Роздавальні матеріали – табличні й схематичні основи, інфографіка тощо.
4. Засоби зворотного зв'язку – інтерактивна дошка Padlet, сайт для інтерактивних презентацій і голосування Mentimeter.
5. В умовах дистанційного навчання – застосунки платформи для відеоконференцій Zoom, Google Meet, освітня платформа BNAU MOODLE, Google Classroom.

Необхідне матеріально-технічне забезпечення:

- аудиторного навчання: дошка аудиторна, мебльоване навчальне приміщення, комп'ютерне обладнання (ПК/ноутбук + мультимедійний проєктор), Wi-Fi.
- дистанційного: мережа Інтернет, електронні пристрої, у т.ч. персональні.

12. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування. Страсбург, 15 жовтня 1985 р. Офіційний переклад. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
3. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Мадрид, 21 травня 1980 р. Офіційний переклад. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_106
4. Бюджетний кодекс України : Закон від 08.07.2010 № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50–51. Ст. 572.
5. Виборчий кодекс України : Кодекс, Закон від 19 грудня 2019 року № 396-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7, 8, 9. Ст. 48.
6. Житловий кодекс Української РСР. Відомості Верховної Ради. 1983. Додаток до № 28. Ст.573.
7. Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
8. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.
9. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст. 190.
10. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03.02.2015 р. № 141-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 78.
11. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 91.
12. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 34. Ст. 1167.
13. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 90.
14. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 51. Ст. 548.

15. Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України від 15.01.1999 No 401-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. No 11. Ст. 79
16. Про транскордонне співробітництво : Закон України від 24.06.2004 No 1861-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. No 45. Ст. 499.
17. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11.07.2002. Відомості Верховної Ради України. 2002. No 40. Ст. 290 (зі змінами).
18. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001. Відомості Верховної Ради України. 2001. No 33. Ст. 175.
19. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001. Відомості Верховної Ради України. 2001. No 48. Ст. 254 (зі змінами).
20. Про приватизацію державного та комунального майна : Закон України від 18 січня 2018 року No 2269-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. No 12. Ст. 68 (зі змінами).
21. Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій : Закон України від 17 листопада 2020 р. No1009-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-20#Text>
22. Всесвітня декларація місцевого самоврядування, Ріо-де-Жанейро, 26 вересня 1985 р. Місцеве самоврядування. 1997. No 1–2. С. 95–97.
23. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні. Конгрес місцевих та регіональних влад Європи, 12 травня 2003 р. URL : http://humanrightsinukraine.org.ua/wp-content/uploads/2015/10/eu_charter_ukr.pdf
24. Європейська хартія міст, 17 травня 1992 р. URL : <http://uristinfo.net/2010-12-18-14-34-28/42-pdbilenchuk-mistseve-samovrjaduvannja-v-ukrayini/743-evropejskaja-hartija-gorodov.html>
25. Любченко П.М. Муніципальне право: підручник / П.М. Любченко. Харків: Право, 2019. 512 с.
26. Муніципальна влада в Україні : проблеми теорії та практики. / О.В. Батанов; відп. ред. М. О. Баймуратов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Юрид. думка, 2010. 653 с.
27. Муніципальне право України: Підручник / Погорілко В.Ф., Баймуратов М.О., Бальцій Ю.Ю. та ін. / За ред. Баймуратова М.О. 2-ге вид. доп. К.: «Правова єдність», 2009. 720 с.
28. Муніципальне право України: навчальний посібник для підготовки до іспитів. / упор. І.В. Тетарчук, Т.Є. Дяків. К: «Центр учбової літератури», 2013. 206 с.
29. Баймуратов М. О. Європейські стандарти регіонального самоврядування : актуальні питання конституційно-правового забезпечення в Україні. Монографія. Одеса : Фенікс, 2013. 216 с.

30. Бедрій Р. Добровільне об'єднання територіальних громад як складова реформи децентралізації публічної влади в Україні. Український часопис конституційного права. 2018. No 2. С. 54-59. URL : <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-2/pdfs/5-ruslan-bedrii-dobrovilne-obiednannia-terytorialnykh-hromad-yak-skladova-reformy-detsentralizatsii.pdf>

ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Линник Т.В. Територіальна громада та шкода, спричинена російською агресією / Т.В. Линник // Виклики та перспективи сучасної науки: теорія, практика, інновації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Білоцерківський НАУ, 23-24 квітня 2026 р.). – Біла Церква, 2026. – С. 71-75.
2. Линник Т.В. Територіальні громади в період повномасштабного вторгнення / Т.В. Линник // Прозоре місцеве самоврядування: шлях до ЄС»: матеріали круглого столу (Білоцерківський НАУ, 2 квітня 2026 р.). – Біла Церква, 2026. – С.8-11.
3. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму : системно-аксіологічний аналіз: монографія. Харків: Право, 2018. 384 с.
4. Гураль П. Ф. Органи місцевого самоврядування у зарубіжних країнах. Навч. посібник. Міністерства освіти і науки України; Львів. нац. ун. ім. І. Франка. Юрид. факультет. Львів : Каменярь, 2017. 147 с.
5. Децентралізація влади. Законодавство. Роз'яснення. Зразки документів / за ред. В. В. Бондаренка; уклад.: О. І. Клименко; Д. О. Давтян; О. І. Дробот та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 420 с.
6. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін.. ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2019. 192 с.
7. Кравченко В.В., Бедрій Р.Б., Гірняк В.О. Муніципальне право України у визначеннях та схемах: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 144 с.

Адреси сайтів в INTERNET

1. <http://www.nbuv.ua> - Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
2. <http://www.rada.gov.ua>- сайт Верховної Ради України.
3. <http://www.kmu.gov.ua> - сайт Кабінету Міністрів України
4. <http://www.coe.kiev.ua> - Представництво Ради Європи в Україні
5. <http://www.auc.org.ua> - Асоціація міст України
6. <http://decentralization.gov.ua> - Реформа децентралізації влади

7. <http://www.niss.gov.ua> - Національний інститут стратегічних досліджень